

VAHİD MAHTÛMÎ VE MORA FETİH-NÂMESİ

Sevim Üngün

Çeşitli tarih eserleri arasında hiç şüphesiz fetih-nâmelerin mühim bir yeri vardır. Fetih-nâmeler genel olarak iki kısımda mütalâa edilebilirler :

a - Belli bir zaferi yahut bir kalenin alınmasını tasvir eden zafer-nâme mahiyetindeki fetih-nâmeler ki bunlara gaza-nâme de diyoruz.

b - Fetihden sonra zaferi etrâfa duyurmak için pâdişâhlar tarafından yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplar da fetih-nâme adını taşımaktadırlar.

Yukarıda izah ettiğimiz gibi bir zaferin tesbiti olarak ele aldığımız fetih-nâme veya zafer-nâmeler muharebenin bir tarihçesi vaziyetinde olduklarından tarih nokta-i nazarından ehemmiyetleri pek büyüktür ¹. Bunlar muharebeyi hazırlayan sebepler ve neticeleri hususunda resmî Türk görüşünü aksettirmeleri bakımından ve Osmanlı tarihinin lâyıkıyla aydınlatılmamış devreleri için birinci derecede ehemmiyetli bir kaynak telâkki edilebilirler ².

Hâdisenin mahiyetini bize tanıtmak hususunda bu gibi eserlerin bir üstünlüğü daha vardır ki, o da şeklinin mazbut bir tarzda tesbit edilebilmiş olması ve dolayısıyla kontrol imkânının bulunmasıdır. Fetih-nâmelerin hadiseleri çok defa sanatkârane bir tarzda tasvir etmeleri ve fethi bize lâyıkıyla nakl edebilmeleri hususunda zikr ettikleri malûmat çok önemlidir ³.

Fetih-nâme yazma geleneğini yalnız Osmanlı devletinde değil

¹ G. L. Lewis, *The Utility of Ottoman Fethnâmes, Historians of the Middle East*, Edited by Bernard Lewis and P. M. Holt, London 1932, s. 192.

² Halil İnalcık, *Gazavât-ı Sultan Murad, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. VII, sayı : 2 (Ankara 1919), s. 491.

³ Adnan Erzî, *Türkiye Kütüphanelerinden notlar ve vesikalar, Bülten*, c. XIV, sayı : 53, Ankara 1953, s. 612-613.

bütün islâm ve Türk devletlerinde bulmaktayız. Gaznelilerde kazanılan her hangi bir zafer münâsebetiyle bütün imparatorluk dahilindeki yarı müstakil hükümdarlara fetih-nâmeler gönderildiği gibi, Abbasi halifelerine ve sair civar devletlere de fetih-nâmeler yazılırdı⁴. Zaferin resmî bir raporu hüviyetinde olan bu nevi Fetih-nâmelere muahharan Büyük Selçukilerde, İhanilerde ve onları tâkip eden sair bütün Türk devletlerinde de bu usûle riâyet edildiğini görüyoruz⁵.

Osmanlı devleti islâmî an'anelerin tesiri altında büyük zaferleri, bilhassa düşmanlarına karşı kazanılan muvaffakiyetleri islâm hükümdarlarına fetih-nâmelerle tebliğ eyliyordu. Düşmanlara karşı zafer kazanan hükümdar, kötü şayialara meydan vermemek, gerek dâhilde ve gerekse hariçte kendisine hücum için fırsat bekleyenlerin ümidini kırmak için mutantan fetih-nâmelerle zaferini her tarafa bildirmek mecbûriyetinde idi⁶. Ekseriya, sefâret heyetleri vasıtasıyla, iğtinam edilmiş hediye ve esirlerle birlikte gönderilen bu fetih-nâmeler düşman devletlerine karşı bir tehdit, dost hükümdarlar için de bir tebşir mâhiyetinde idi⁷.

Tetkik konumuzu teşkil eden fetih-nâme, böyle bir katogori içinde mülâhaza edilmelidir. III. Ahmed devrinde Sadriâzam Şehid Ali Paşa tarafından yapılan Mora seferini hikâye etmektedir. Şehid Ali Paşa'nın Mora'yı Venedik'den geri alması, Osmanlı edip ve yazarları arasında bu zafer hakkında edebî ve fetih-nâme adı altında tarihî eserler yazılmasına sebep olmuştur. Edebî eserler konumuz haricinde olduğu için burada "Mora Fetih-nâmeleri" üzerinde durulacaktır.

a. Fetih-nâme-i cezîre-i Mora

Vak'a-nüvis Kazasker Râşid Mehmed tarafından kaleme alınmış olan bu fetih-nâme, III. Sultan Ahmed zamanında Sadriâzam Silâhdar Şehid Ali Paşa'nın h. 1127 - m. 1715 tarihinde Mora'yı fethini anlatır. İfâdesinden anladığımız göre bu da pâdişâh tarafından

⁴ Fuad Köprülü, *Anadolu Sezuklu tarihinin gerli kaynakları, Belleten*, Ankara 1945, c. VII, sayı: 27, s. 403-404; M. Zeki Pakalın, *Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, İstanbul 1946, c. I, s. 614.

⁵ C. L. Lewis, *aynı makale*, s. 191.

⁶ Fuad Köprülü, *Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri hakkında bazı mülâhazalar, Türk hukuk ve iktisat tarihi mec.*, (İstanbul 1931), c. I, s. 272

⁷ Fuad Köprülü, *aynı makale*, s. 273.

gönderilmiş olan bir ferman sûreti yani fetih-nâmedir. 9 varaklık eser, Süleymaniye ktp. si Esat Ef. ks. 3655/4 numarada bulunmaktadır. Ve içinde bulunduğu mecmuânın 48. yaprağından başlar, Kenarları meşin ve üstü kağıd cildli olan eser, 205x122-146x64 mm. ebadındadır. Varakları ince beyaz kağıddan olup, beher varak 21 satırı ihtiva eder. Nesih harflerle yazılmış olan fetih-nâme:

«باسمك اللهم يا جليل دستور مكرم... وتديك كفرهسى اوزربنه اشبو بيك يوز يكرى يدى
سنسندہ سفر ہمایونم محقق اولدین وزرا و امرا و میرمیران و درکاء معلم یکچیربلری...»
diye başlayıp:

«...انجق برکون اوج نوبت طوب شنگلکارین ایلیمسز علامت شریغہمه اعتاد
قبلاسنز. تحریراً فی اواسط ذی القعدة سنہ سبع و عشرين و مائة و الف».
ifâdesiyle sona ermektedir. İstinsah tarihi 20 muharrem 1170 olup, müstensihi Hacı Mustafa Sıdkı isminde bir zatdır.

b. Fetih-nâme-i Mora

III. Ahmed zamanında h. 1127 - m. 1715 de Ali Paşa tarafından Mora'nın fethini hikâye eden bir eserdir. Müellif hakkında hiç bir bilginimiz yoktur. Yalnız fetih-nâmenin 24 a varacağına "Bu fakir-i hâkir ya'ni Nadir-i pür taksir" ibâresiyle yazarının Nadir isminde biri olduğunu öğreniyoruz. 24 varaklık eser İstanbul Üniversitesi ktp. si T. Y. 2530 numarada kayıtlıdır. Sırtı meşin, kâğıt cildli ve müellif nüshası olan eser 210x130-162x72 mm. ebadındadır. Varakları ince sarı kâğıttan olup beher varak 19 satırı ihtiva eder. Tâlik harflerle yazılmış olan fetih-nâme:

«بسم الله الرحمن الرحيم حمد بی قیاس و شکر بی سپاس جناب فتاح مالك الرقاب و...»
diye başlayıp:

از هر چه قلم شرح دهد افزونست

mısraı ile sona ermektedir.

c. Mora Seferi

III. Sultan Ahmed'in silâhşöürü ve aynı zamanda devrinin ünlü bir şâiri olan Vahid Mahtûmî'nin h. 1127 - m. 1715 senesindeki Mora Seferinden bahseden fetih-nâmesi iki nüshasıyla malûmumuzdur. Çalışmamızda esas müellif nüshası olarak ele aldığımız ilki, Üniversite Kütüphanesi T. Y. 340 numarada kayıtlıdır. Mezkûr eser 42

varak olup, beher varak 11 satırı ihtiva etmektedir. 235x115 - x125x65 mm. ebadında olup, kâğıt ciltlidir. «...محرره الفقير الى ربه النبي الحميد...» diye başlayıp :

چون نشود حادث عالم تمام
به که کنم ختم سخن والسلام

beyti ile son bulmaktadır. Yazı çeşidi divanî tâliktir.

Diğer nüsha da Topkapı Sarayı Müzesi Hazine kitaplığı 1651 numarada olup, kahve rengi deri cilt bir mecmuânın içindedir. Fetih-nâme 114^b - 126^b ye kadar devam eder. 305x155-240x100 mm. ebadında, ser-levhalar müzehhep ve cetveller yaldızlıdır. «...بر شبانکه سپاسه جامه شام تاريك جزیره . ووره كونه مستولى اولوب...» diye başlayıp :

چون نشود حادث عالم تمام
به که کنم ختم سخن والسلام

mısraları ile son bulmaktadır. Fetih-nâmemizin yazarı hakkında elimizdeki bilgiler aşağıda kaydedilmiştir.

Vahid Mahtûmî ve eseri: XVIII. asır şâirlerinden olup, kaside ve bilhassa gazelde güzel örnekler veren Vahid Mahtûmî hakkında tezkire ve mecmualarda pek az malûmat bulunduğundan elde edebildiğimiz malzemenin verdiği imkân nisbetinde şâirin hayatı ve eserleri belirtilmeğe çalışılacaktır.

Asıl adı Mehmed olan Vahid Mahtûmî'nin ne zaman, nerede doğduğunu ve babasının ismini bilmiyoruz. Ancak, kaynaklarda İstanbullu olduğu zikr ediliyorsa da⁸, bu pek kat'i değildir.

Vahid Mahtûmî'nin doğum tarihi bilinmemekle beraber⁹ XVII. asrın sonlarında dünyaya geldiğini tahmin ediyoruz. Zirâ, III. Ahmed devrinin hitâmına kadar 13 yıl sürgünde kalan¹⁰ şâirin, daha önce hazine ağalığı ve bundan da yüksek makamlara geçmesi için XVII. asrın sonlarında doğmuş olması muhakkaktır.

Şâir önce, Enderûn mektebinde okumuş ve bilahire gene orada vazife alarak, III. Ahmed'in himayesinde itibâr sahibi, nüfûzlu ve dirâyetli bir şahsiyet olmuştur. Bunu müteakip, Enderûnda hazine ağalığı da yapmış ve III. Ahmed'in akıl hocalığı vazifesini

⁸ Râmiz, *Tezkire*, Üniversite ktp. T. Y. Nr. 91, vrk. 249.

⁹ Râmiz, *aynı eser*, vrk.249; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, İstanbul 1811, c. IV, s. 352.

¹⁰ Mehmed Süreyyâ, *aynı eser*, c. IV, s. 352.

dahi ifâ etmiştir. Fakat, Vahid Mahtûmî'nin padişâh himayesindeki ikbal devri uzun sürmemiştir. Meslekdaşlarının kıskançlığına uğramış, kendisine iftira etmişler ve Pâdişâh'a da şâir aleyhinde sözler söylemek sûretiyle onun İstanbul'dan uzaklaştırılmasına sebep olmuşlardır¹¹.

Şâir, Sultan I. Mahmud'un culûsuna kadar 13 yıl Edirne, Selânik, Şam ve Hicaz'da sürgün hayatı yaşamıştır¹². Ancak, I. Mahmud tahta geçtikten sonra bu esâretten kurtularak, memleketine ve dostlarına kavuşmuştur. Fakat, artık hiç bir himâyeye mazhar olmamış ve 1145 (1732) yılında vefât etmiştir. Vefâtı hakkında devrinin vak'a-nüvisleri hiç bir kelime kaydetmemişlerdir.

Zamanının şiir ve inşâda mâhir nüktedan bir şâiri olan Vahid Mahtûmî, diğer şâirler arasında kendisine nazire yazılamıyacak derecede temayüz etmiş, üstün bir şahsiyetti.

İlk önce, farsçayı öğrenen Vahid Mahtûmî, bir taraftan İran şâirlerinin eserlerini okuyor, diğer taraftan da divân şiiriyle güzel örnekler veriyordu. Onun bilhassa 13 yıl sürgünde iken yazmış olduğu şarkı güftelerinin konusu gurbet ve şikâyetleri hâvi çok ateşli yazılardı. Buna rağmen Mahtûmî hiç bir vakit âsi olmıyan bir kalb taşımıştır¹³.

Mahtûmî, kaside ve gazelleri kadar türkülerinde de muvaffak olmuş bir şâirdi. Aruz ile yazdığı türküler, onun halk ve divân edebiyatlarına vukûfunun her iki cebhesini de aksettiren güzel nûmûneler olmuştur. Fetih-nâmeden başka müretteb divanı vardır¹⁴. Ayrıca 1127 (1715) de III. Ahmed'in Mora'yı Venediklilerden istirdâdı için yapılan harpteki menzilleri bildiren «*Beyân-ı manâzil-i Despot*» adlı bir risâlesini de zikr edebiliriz¹⁵.

Uzun zaman Türkler ile Venedikliler arasında gâyet çetin savaşlara sahne olan Mora yarımadasının istirdâdına, Avrupa'da vukû'a gelen karışıklıklardan faydalanılarak 1714 senesi sonunda girilmiştir. Bu seferle ilgili gaza ve seferleri hikâye eden eser-

¹¹ Râmiz, *aynı eser*, vrk. 250-251.

¹² Mehmed Süreyyâ, *aynı eser*, c. IV, s. 352.

¹³ Ali Canip Yöntem, *Hem divan hem halk şairi Vahid Mahtûmî*, *Türk dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. III, sayı: 1-2 (İstanbul 1949), s. 270.

¹⁴ Ahmed Önder, *Vahid Mahtûmî*, mezuniyet tezi, *Türkiyat Ens.* Nr. 208.

¹⁵ Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet Hazine kitaplığı 1752 numarada bu risâle-nin bir nüshası mevcuttur.

ler arasında savaşları bütün ayrıntılarıyla anlatarak kahramanlıkları heyecanla tasvir eden sâdece üç fetih-nâme bizi gereği gibi aydınlatmaktadır.

Vahîd Mahtûmî 'nin «Mora Seferi» ismini taşıyan fetih-nâmesi, nesir şeklinde yazılmış olan vak'anüvis kazasker Râşid Mehmed ve Nâdir'in fetih-nâmelerinden farklı olarak seferi bize daha teferruatlı anlatmış ve arada sırada bazı mühim kale ve şehirlere ait kendi görüşlerini de belirterek manzum bir ifâde kullanmıştır. Üstelik, bizzat III. Ahmed ile de Serez ve Kavala'ya kadar seyâhat ederek Pâdişah'ın beraberinde bulunan şâir, bu seyâhati günü gününe kaleme almıştır. Vahîd Mahtûmî'nin manzum ve mensur şeklinde olan bu fetih-nâmesi meçhul kalmış bazı hususların aydınlatılması bakımından pek önemli ve dikkat çekicidir. Fetih-nâmesinde kullandığı gayet samimi ifâde okuyucu sürüklemiş ve böylelikle de fetih-nâme akıcı bir üslûba sahib olmuştur.

Gerek Nâdir ve gerekse Râşid'in fetih-nâmelerinde İstendil, İğne, Suda, Çuka adalarının fethi ve Korfu seferi üzerinde daha çok durulmuş bilhassa deniz savaşları her iki fetih-nâmede de hâdisâtın mihverini teşkil etmiştir¹⁶. Hâlbuki, bizim üzerinde durduğumuz fetih-nâme, savaşlardan ziyâde harekâtda kronolojik bir sıra takip etmekte büyük bir titizlik göstermiş ve sırasıyla fetih-nâme metninde görüleceği veçhile Şehid Ali Paşa'nın Gördös, Anaboli, Modon, Koron, Anavaria kalelerinin zabtı, teferruatlıca anlatılmıştır. Aynı zamanda, fetih-nâmemizde belirtilmiş olan tarihler devrinin kaynaklarına¹⁷ ve diğer iki fetih-nâmedekilere uymaktadır. Böylece Mora seferleri ile ilgili devrinin mühim kaynakları arasında bizim fetih-nâmemizin de yeri pek büyüktür.

Mahtûmî'nin *Mora fetih-nâmesi*'nin iki nüshasına dayanılarak te'sîs edilen tenkidli neşri aşağıda verilecektir.

MORA SEFERİ

Li muharririhî el-fakîr rabbihü'l ganiyi'l-hamîd Mehmed el-med-
'u finnûkûl bi'l-Vahîd

Ve fî gayrihi bi'l-Mahtûmî'i müdde'â'âmilehüllâhi te'âla bi'r-
rüşd-i (1^b) ve'l-hüda¹.

Bir şebângeh sipâh-ı siyâh-câme-i şâm-ı târik cezîre-i Mora-i
gûna² müstevli olup leşker-i hûn-âşâm-ı Venedik gibi kabza-ı ta-
sarrufa almışdı ve zulmet-i bîdâd ve cevri-i 'adâdan merdüm-i çeşm-
-i muvahhid-şî'âr ki nur-ı dîde-i ulu'l-ebşârdır, feyz-i nezâreden
mahrum kalmıştı. Tîre-nihâdân-ı 'âlem şebpere-vâr evc-i 'izzetde
hümâlkdan³ dem urmakda ve nur-âşinây-ı sa'âdet olan şâhbâz-ı
'anka-şikâr âşiyâne-i mezelletde oturmakda (2^a) sükkânun nâle-i
âteş-te'sîri felek-i tîr'e çıkup

*Sitem ü cevriine mu'tâd ki derler o biziz
Perveriş-yâfte-i dâd ki derler o biziz
Gam-ı ağyâr ile olsak n'ola kûyinde mukîm
Sâkin-i kişver-i bîdâd ki derler o biziz*

misdâkinca 'ale'd-devâm feryâd u figân etmeğe mu'tâd ol-
muş iken yine derûn-ı sadakat-meşhûnlarına münderic olan nûr-ı
imân tarîk-i tesliyyetde pervîn ü sühâ-vâr bedrakalık eyleyüp⁴

*Şeb-i firkat geçüp erdi seher inşâllah
İderiz kûy-ı murâda güzer inşâllah
Lutfûna muntazırız biz o Ganî Mevlânın
Hazret-i Hakk'a recâmız geçer inşâllah*

deyu nigerân-ı cânib-i maşrik-ı tevfik iken gördüler ki ufk-ı
dârü'n-nasr Edirne'den bir âftâb-ı tâbân peydâ ve bir şems-i
cihân-tâb-ı dırâşân⁵ hüveydâ oldu kim zerre-i nûr-ı sūrûru kişver-i
dilden leşker-i zulmet-i gam-mevfûru sad merhale dūr eyler, bir
mîhr-i sipîhr-i saltanat ki fûrûg-ı hadeng-i şu'â'ından çeşm-i İsfendiyâr

¹ Li muharririhî ... hüda Ü (Üniversite Ktb. TY 340): — H (Hazine Ktb. 1651).

² Gûna Ü :- H.

³ Humalıkdan Ü :- H.

⁴ eyleyüp Ü : + İstima^c-ı âsâr-ı sefer eyledikçe H.

⁵ Dırâşân Ü :- H.

¹⁶ Bk. Râşid, Fetih-nâme-i cezire-i Mora, vrk. 55 vd.; Nâdir, Fetih-nâme-i Mora, vrk. 6, 11 vd.

¹⁷ Bk. Silâhdar Mehmed Ağa, Nusret-nâme, Manisa Genel ktp. Çaynigir ksm. Türkiyât Enstitüsündeki fotokopi, vrk. 257 vd.; Râşid, Tarih, c. IV, s. 110-112.

hîre ve bir hurşid-i⁶ âsmân-ı devlet ki bîm-i tîg-i sâ'ika-i te'sîrinden menzil-i Rüstem mugân tîre olmuştur. Bir âsmânda iki mâh olmaz ki evc-i saltanatda nazîrin göreler ve 'ayyâr-ı (3^a) endîşe bargâh-ı fûadına yol bulmaz ki mertebe-i 'akl u dânişine ereler

*Matbah-ı cûdunda Keykâvûs bir kemter gedâ⁷
Mezra^c-ı lûtf-ı firâvânında râ'î Keykubâd
Safder-i rezm u vegâ şâhenşeh-i kişver-güşâ
Hazret-i hân Ahmed-i sâlis hidiv-i pâk-zâd
Zât-ı pâki ola yâ Rab ol şeh-i sâ'd-ahterin
Bâ'is-i emn ü emân-ı 'âlem-i kevn ü fesâd*

cünd-i bî-pâyânı nücûm-ı tâbândan firâvân ve genc-i gevher ve hazîne-i sîm ü zeri dahme-i Efrâsiyâb ile (3^b) tev'emân iken zamân-ı devletinde memâlik-i islâmda küffâr-ı hâksâra karâr ve eyyâm-ı saltanatında rikâb-ı ümmet-i Muhammed zencîr-i sitem-i küffâr ile mağlûl-i âzâr⁸ olmağı revâ görmeyüp

*پادشاهی کو روا دارد ستم بر زیر دست
دوست دارش روز سختی دشمن روز اورست*

ihtiyâtın mer'î tutup bâhusûs şikest-i 'ahd ü amâna dâ'îr hezâr⁹ fî'î-i nâ-şâyeste-i pey-der-pey zuhûr ve sudûr etmeğîn

Tarih

*'Azm-i gazâ etse n'ola 'izzet ü nusretle melik
Başladı ceş-i Venedik etmeğe âyinecilik
Seng-i hilâf u nakz erüp¹⁰ sındı zücâc-ı emn ü 'ahd¹¹
Sagâr-i peymân (4^a) kırılıp câm-ı vefâ kaldı¹² g'edik
Söyledi târihini tevbîh ederek tab^c-ı Vahîd
Âyîne-i 'ahdi şikest eyledi cünd-i Venedik*

terânesine serâgaz kılınup cenâb-ı vezîr-i mükerrerem ve Âsaf-ı

⁶ Hurşid : - H.

⁷ Gedâ Ü : gulâm H.

⁸ Âzâr Ü : - H.

⁹ Hezâr Ü : biraz H.

¹⁰ Erüp Ü : alup H.

¹¹ Diğer mısralarda dört tâne *Müfte'ülün* olan vezin bu mısırada *Müfte'ülün Mefâ'ilün Müfte'ülün Mefâ'ilün* kalıbına uymaktadır. Müellifin kültür seviyesi bakımından dikkati çekmektedir.

¹² Kaldı Ü : oldu H.

muhterem, dâmâd-ı şehriyâr-i Cem-hâşem 'Alî Paşa *yesserallahu mâyeşâ* hazretlerini râyet-i mefhâr-ı kâinât 'aleyhü¹³ efdalü's-selâvat ve ekmele't-tehiyyat ile 'âlem-cfraz-ı imtiyaz eyleyüp leşker-i saf-şiken-i islâma serdâr nasb edüp irsâl ettikten sonra kendüler dahi sa'adet ile 'âzîm-i şehriyâr-ı gazâ ve Venedik kasdına cânib-i Despotdan seyr ü temâşâ ederek Serdâr-i a'zam hazretlerine (4^b) iktizâ ederse mülâkî olmak müdde'âsıyla yola girdikde evvelâ Dârü'n-nasr Edirne'den devlet ü iktâl ile tuğ-ı şevket-furûg-ı iclâlin fezây-ı pehnây-ı Timurtaş'a istâde eylemek münâsib görüldükde du'â-gûyan-ı dergâh-ı devlet ve senâ-hânân-ı bargâh-ı saltanat¹⁴ dehân-ı midhat menkabetde bu nazm-ı sükkerini âlâyış-ı zebân eylediler kim¹⁵

Nazım

*Eyledikçe 'arsa-i heycâde ceşinle savaş
Küşte-i tîg-i demâr olsun 'cdûvi-i bed-ma'âş
Cünd-i bî-pâyânına hâk-i zemîn olmaz hâmûl
Yer götürmez leşkerin ola meğer Timurtaş*

Nesir : Ol rûz-ı firûz ki sahrây-ı Timurtaş'dan 'azîmet-i humâyûn (5^a) oldu. Mâh-ı¹⁶ cemâziye'l-âhırın yirmi beşinci yevm-i hamîs idi kim¹⁷ leşker-i zafer-rehber-i muvahhidîn-i hazret-i Pâdişah-ı güzîn ile suvar olup nize güzeran-ı meydân-ı heycâ ve tûfeng endâzân-ı 'arsa-i vega kafây-ı şehriyâr-kişver-güşâda âlây ile mürûr eyleyüp

Nazım

*Cenâb-ı Pâdişehin makdem-i humâyûnu
Müşerref eyledi çün kühsâr u hâmûnu
Müzeyyen etti zamân-ı bahâr-ı 'adlinde
Vezîr bağçesini bargâh-ı gülgünü*

terânesiyle 'andelibân-ı riyâz-ı devlet gûya olarak nüzûl ve mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı cum'asında ol gülistan-ı firdevs-nişândan

¹³ Efdalü'sselâvat Ü : + ve 'alâ âlihî ve eshabihî H.

¹⁴ Saltanat Ü : ma'delet H.

¹⁵ Kim Ü : - H.

¹⁶ Mâh Ü : - H.

¹⁷ İdi kim Ü : idi ki H.

Nazım

- (5^b) *Reh-i gazâ ki ola rahş-ı 'azminin râht*
'Inân-ı himmeti elden bırakma billâhi
Semend-i devlet ü ikbâlinin bu sūr'at ile
Kemâl Çayırı olsa mehel çerâgâht

Nesir : vefkinca gülgün-ı sabâ-reftâr-ı edhem-girdârların Kemâl Çayırında merbût-ı pây-bend-i ârâm eyleyüp mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci günü kim, yevm-i sebt idi, menzil-i âtiyeden berîd-i tezellül ve iftikâr bu mazmûna ile da'vet-nâme getürdi ¹⁸ kim

Misâl-i pîr-i fânî rahm et ey âh-ı cihân-ârâ
Bükülmüştür belî bâr-ı firâkın çekmeden gûyâ
Ümid-i pây-bûsunla akıdup (6^a) gözlerinden yâş
Reh-i 'aşkında pâmâl oldu cîsr-i Mustafa Paşa

Nesir : dâver-i merhamet-girdârın manzûr-ı çeşm-i cibân-bînleri oldukda âb-ı câri gibi ol cânibe meyl eyleyüp Mustafa Paşa Köprüsünden 'ubûr ve ol vâdileri ezhâr-ı huyâm rengâreng ile gülîstan-ı dil-i erbâb-ı surûr gibi pür zîb-i mevfûr buyurup yirmi sekizinci yevm-i ahadda dihkân-ı Hirmânlı'nın kiştzâr-ı âmâllerinde mevrûc olan tohm-ı hirmâî feyz-i kudûm-ı sultân-ı zemîn ü zaman ile ser-sebz-i sa'âdet-i câvidân olup pâdişâh-ı ra'yyet-perver nâsiye-i ahvâllerinden ¹⁹

- (6^b) *Acımda gerçi zahm-ı sînemi kem bulmadım*
Lâkin âhım giçi gâlin yüzlü hemdem bulmadım
Ehli²⁰ hep kendim gibi bir dâneğe muhtâc²¹ imiş
Mezra'ı dünyâda hirmenli bir âdem bulmadım

rakamın merkûm görüp menzil-i merkûmda ol gûa karar ve yirmi dokuzuncu yevm-i isneynde bir sahrây-ı bî-pâyâna ve bir fezây-ı bî-kerâne kadem-nihâde oldular ki 'arsa-i emel gibi bî-hadd ü

¹⁸ Getürdi kim Ü : getürüp H.

¹⁹ Ahvâllerinden Ü : ahvâllerinde H.

²⁰ Ehli Ü : âh H.

²¹ Muhtâc imiş Ü : muhtâcdır H.

bî-gâye nâm-ı nâmîsi Uzuncaova olmağın kemâl-i vüs'atinden zamân-ı ezel gibi bî-nihâye verâsından ²² Güğümlü nâm bir karye-i latîf ²³ civârına ²⁴ nüzûl kılınup sükkânından bu kıt'a-ı dil-pezîr gûş-zed-i fakîr olmuşdur.

Nazım

Vâdi-i mahabbetde gezersem n'ola gamlı
Hicrin beni ey âfet-i cân etdi elemli
Hâlin hevesi kıldı beni Leglî-i hüsnüm
Mecnûn-sıfat sâkin-i sahrây-ı Güğümlü

Nesir : Ve ²⁵ cemâziye'l-âhırın otuzuncu yevm-i selâsâda esb-i lâgar miyân-ı ferbih-nihâdın Semüzce nâm mevki'de ²⁶ istabl-i tenperver ile cilveger eyleyüp,

Nazım

Müşâbihdir o pîrâhen o sine
Sâdefle dürr-i berrâk u semîne
Yüzüm sürseydim ol sîmîn tenin âh
Semüzce sine-i pâkîzesine

Nesir : (7^a) hülyâsın 'aşk-bâzân-ı râzgârdan istimâc buyurup mâh-ı recebin ibtidâsı yevm-i selâsâda ²⁷ Kayalı nâm makâmda sengindilân-ı zamânın üftâde-i cevr-i bidâdi olan düşkünler

Destgîr ol ki bün-i çâh-ı mezelletde gönül
Lağziş-i hufre-i tebrîd ile kaldı dagalı
Yokdur üstâdeni pâmâl-i cefâ eylemedik
Sehv ile hidmet-i 'aşkında ayağı koyalı

makâlesiyle nâle vü feryâdların gûş-i hûş-ı şehensâh-ı cihâna isâl ile nâil-i kâm-ı merâm oldular. Şehr-i recebin ikinci yevm-i erba'âsında ²⁸ Papaslı nâm karye-i kilisa (7^b) kirdârın civârına 'ulemây-ı fazîlet-âsar, fukahây-ı takvâ-şî'ar ile 'ibâdetgâh-ı gürûh-ı ebrâr

²² Verâsından Ü : verâsında H.

²³ Lâtîf Ü : lâtife H.

²⁴ Civârına Ü : civârında H.

²⁵ Ve Ü : - H.

²⁶ Mevki'de Ü : mevzi'de H.

²⁷ Selâsâda Ü : erba'âda H.

²⁸ Erba'âsında Ü : hamîs de H.

eyleyüp nukra-ı hâlis²⁹ mi'yar-ı nazm-ı fusahâdan Vahîd-i senâ-kârın bu kit'a-ı rengin-i zer-nigârı darbhâne-i direm-medâr-ı huzûr-ı hazret-i Hünkârda³⁰ mihekk-i³¹ imtihâna³² urulup³³ sikke-i kabûl-i şehriyârî ile revac-ı i'tibâr bulmuştur.

*Olsa da makkûldür mir'ât-ı sîmin pâsli
Mu'teber olmaz nukâs olmağıla elm.âsli
Olalı zencîrlü altunun gönül dîvânesi
Deyr-i 'âlemde görünmez 'aynına Pâpâsli*

Şehr-i merkûmun üçüncü yevm-i cum'asında³⁴ fezây-ı (8^a) İstinmoka'ya nüzûl kılınup cum'a-ertesesi³⁵ oturak ve rûz-ı pazarda

Nazım

*Tefvîz edüp umûrına Feyyâz-ı mutlaka
Meyl etme levs-i dehre sığın hazret-i Hak'a
Pistân-ı mâderinde tîlâ görse gör nice
Der tıfl-ı nâ-resîde gönül istemem kaka*

tenbihin lây-ı meyle âlûde-dâmen olan müdminlere ısga etdirüp beşinci³⁶ rûz-ı seşenbih'de³⁷ sahrây-ı Filibe, menzil-i bârgâh-ı³⁸ felek-medâr oldu. Rûz-ı³⁹ çehârşenbih ve pencşenbih ârâm u karâr olunup rûz-ı cum'ada

Nazım

(8^b) *Yâr-ı ferzâneye bin beydak-ı cân eyle hibe
Tek halel verme bu şâhâne olan tertîbe
Kîş edüp almasun ol gülruhu nerrâd-ı felek
Mât olursun sakın açmaz koma sür şu fili be*

29 Hâlis Ü: hâs H.

30 Hünkârda Ü: + sure-i H.

31 Mihekk-i Ü: + rağbet H.

32 İmtihana Ü: - H.

33 Urulub Ü: burulub H.

34 Cum'asında Ü: cu'ma gününde H.

35 Cum'a Ü: - H.

36 Beşinci Ü: altıncı H.

37 Seşenbihde Ü: düşenbih H.

38 Bârgâh Ü: - H.

39 Rûz Ü: - H.

medlülünce at⁴⁰ sürüp 'âzim oldukda ol hizebr⁴¹ mişe-i⁴² saltana-tının ugûr-ı humâyûnuna Kurd-korusu gelmeğın mevzi'-i mezkûru şîrâne şikâr eyleyip şübân-ı nefir-zen-i reme-i gûsfend agnâm-ı sahrây-ı hasene âgâz-ı nasihat⁴³ u pend edüp gurk-i tîz-dendân-ı agyâr-ı derendeden dâmân-ı 'ismetlerine bir gezend ermemek için koç başlarına bu kit'a-i dil-pesend ile sevgend (9^a) verdüğüna gûş-ı hûş ile ısgâ buyurdular.

Nazım

*Şîr-i mâderden elez gelse n'ola sâna sözü
Göremez 'âlemi sensiz benim ey mâh gözüm
Sen rakîbin uyup ardına koyundan çıkma
Sürüden Kurd Korusu'nda⁴⁴ sakın ayrılma kuzum*

Nesir: sayd u şikâr merâm-ı tamâm-ı dâm-ı husûl u itmâma düş-dükden sonra ol mişezârın civârında leb-i cûybârda nüzûl-i mâ-hazar⁴⁵ ihzar ve et'ime-i nefîseler it'âm olunduktan sonra,

Nazım

*'Azm-i râh eyledi dilber dili nâlân ederek
Peyrev oldu ana dil çâk-ı girîbân ederek
Oldu Mecnûna reh-i gcmda ayakdâş gönül
(9^b) Düşdü sahrâlara Leylî deyü efgân ederek*

Nesir: terânesiyle kôs ve kerrenâyaların demsâz eyleyüp Kâfirce nâm menzile âyîn-i islâm-ı sa'âdet-encâm üzere nüzûl buyurdukla-rında râhibân-ı deyr-i mahabbet şâhid-i baht-ı bed-hilkatlerin bu mazmûn ile ta'rif eylediler kim⁴⁶

Nazım

*Cümle etvârı o sengin-dil civânın 'âşka
Hatt-ı tersâ gibi ma'kûs ol.luğu zâhircedir
Söyleşür yok kimseler bilmez lisân-ı nâzını
Ol bût-i deyr-i cefânın kavli hep kâfircedir*

40 At Ü: - H.

41 Hizebr Ü: şîrin - H.

42 Mişe Ü: - H.

43 Nasihat Ü: nush H.

44 Korusunda Ü: korusuna H

45 Mâ-hazar Ü: - H.

46 Kim Ü: - H.

Nesir : Ol rûz-ı firûz, mâh-ı mezbûrun dokuzuncu⁴⁷ rûz-ı cum^a-ertesesi⁴⁸ idi, çîn seher ki nakkâş-ı mâni-pesend (10^a) kudret-i nigârâne-i 'âlem-i sûrette ceyhûn-ı pür-mevc-i ufukdan nilûfer-i hurşid-i rahşân resmin alup gül-mîn künbed-i âsmân-ı lâciverdi üzere nakş etti. Otâğ-ı rengâmiz-i sultân-ı dîn ve tûğ-ı şevket-fürûğ-ı pâdişâh-ı rûy-ı zemîn Alacalar nâm menzil-i ferah-fezâyâ yetti. Pâdişâh-ı 'âli-câh ve sultân-ı dîn-penâh baht-ı bidâr ve devlet-i âgâh ile gelüp mekân oldukda erjeng-i hâme-i suver-pirâ ve Bihzâd-tab^c-ı Vahîd-i yektâ bu kıt^a-i rengin ü ra'nânın resm-i nev-peydâsın ol hidiv-i mülk-dârâyâ envâ^c-ı (10^b) midâd-ı şikâyet⁴⁹ tahrîr ü ihdâ kıldı.

Nazım

*Bü'l-^caceb bukalemûn nakş-ı cefâdır o püser
Örneğin almada hayrân olur erbâb-ı nazar
Giyünür egnine tâvûs-veş ol gül-ruhsâr
Gâh zer beft-i 'Acem gâh latîf Âlacalar*

Nesir : Mâh-ı receb-i şerîfin on birinci⁵⁰ pazar günü henüz zerrin-giyâh-ı zemîn hâver-i mezra^c-ı ufukdan ser-zede olmamışdı kim⁵¹ Otluca nâm çerâğâhda hayme vü hârgâh-ı sultân-ı pür-intibâh giyâh-ı hod-rüstevâr peydâ vü âşikâr oldu.

Nazım

(11^a) *Eşk-i çeşmiyle suvârırsa n'ola dîde-i ter
Kışt-zâr-ı dile her gâh eder ol mâh nazar
Tohm-ı elvân-ı emel ekdi zemîn-i dile yâr
Mezra^c-ı Otluca'nın hâsılı bilmem ne biter*

Nesir : Mâh-ı recebin on ikinci⁵² pazartesi günü bâmdâd ki serleşker-i iklim-i hâver kal'a-i felek devvârı top-ı gerdûn-kûb-ı mihr ile açup sipâh-ı zulmet-şî'âr-ı şâm elinden almışdı. Meğer serdâr-ı a^czam cenâb-ı vezîr-i mükerrerem peygâm-ı feth-i⁵³ Gördös ile

47 Dokuzuncu Ü : on birinci H.

48 Cum^a-ertesesi Ü : şenbih H.

49 Şikâyet Ü : şikâyet ile H.

50 Birinci Ü : ikinci H.

51 Olmamışdı kim Ü : olmamışdiki H.

52 İkinci Ü : üçüncü H.

53 Feth Ü : - H.

Kozbekçi-başı Süleyman Ağa'yı cânib-i Sultân-ı zî-şâna salmışdı. (11^b) Semer-alanı nâm mevki^cde pâdişâh-ı dîn-penâh⁵⁴ hemen⁵⁵ elvân-ı ni'am-ı lûtf-i Bâriden tena^cum etmeğe âgazdan⁵⁶ mukaddem Kozbekçi 'Ömer Efendi nâm kulları ki fenn-i belâgatda sâni-i isneya-i Selmân belki dag-ı gayretzen-i dil-i Hassân idi, feth-i mezkûru tafsil üzere i'lâm ve i'lân eyledikde istîdâdı mikdârı mazhar-ı ihsân olup⁵⁷ ba^cdehû Kozbekçi -başı rikâb-ı sa'âdet-iktisâbı şeref-i takbil ile imtiyâz buldukda gıdây-ı evvelin-i sultân peygâm-ı feth-i Menzil-i Otluca'dan kalkup Bataklik nâm makama mürûr esnâsında Gördös olmağın matbah-ı 'âmire-i cûd-ı Mevlânın sükker-i şekkerin âlâyiş-i zebân-ı hamd ü senâ eylediler. Feth-i mezkûra şu'arây-ı Enderûa nice târih-i ber-ceste vü mevzûn söylediler lâkin

[Beyit]

خرقه بر خرقة دوختن
به که⁵⁸ از عاریت⁵⁹ خواستن

Nesir : mefhûmunca fakîr-i nâçârzâde-i tab^c-ı bî-mikdârım olduğu için bu târih-i kem-^cayârı ihtiyâr eyledim.

Tarih⁶⁰

*Hazret-i Hân Ahmed-i Cem-câh u İskender-feri
(12^a) Eyledi mesrûr u handân bir mübeşşir çâkeri
Dedi ya'ni Âsaf-ı 'âli-nijâdı Kırdgâr,
Feth-i Gördös-i felek-girdârın etdi mazharı
Gerçi haylî hile bâbın etdi küffâr⁶¹ üstüvâr
Pâgidâr olmadı ammâ göricek zûr-âverî
El-amân deyüp o şehri ver:diler çün bildiler
Ehl-i şirkin ma'bed-i islâmda yokdur yeri
Feth-i İstendil mukaddem sonra Gördös ile Hak
Eyledi çün kim muzaffer leşker-i bahr ü beri*

54 Penâh Ü : + simât H.

55 Hemen Ü : - H.

56 Âgazdan Ü : âgâz kıldıkda H.

57 Olup Ü : oldı H.

58 به که Ü : بکدا H.

59 از عاریت Ü : - H.

60 Tarih Ü : + Gördös H.

61 Küffâr Ü : âgâz H.

- (12^b) *Oldu dil nih-ber-nih-i 'âlemde şâdi vü sürûr
Hak te'âlâ dâ'imâ mesrûr ide ol dâveri
Ol mübeşşir bende ve'l-hâsıl Vahîdâ şevk ile⁶²
Kalbimiz lebrîz-i hande kıldı çün verd-i tarî
Dedi kim bir mertebe ceng oldu kim Mirrîh ile
Âsmânda birbirine girdi Cevzâ Müşteri
Ser virüp cünl-i guzât ol dem dedi⁶³ târîhini
Müjde k'aldı kal'â-i Gördös'ü İslâm askeri
sene 1127*

Nesir : Ol gün ki Bataklık nâm menzile nüzûl olundu, edây-ı me-
rasim-i sûr u sürûr için bir gün meks-i humâyûn olup ol gice rûy-ı
zemîn kesret-i meşâ'îl ü kanâdilden mahsûd-ı âsmân-ı pür-nü-
cûm olup ve hall-i beşeriyette pa-der-gil-i ademiyyet olan hâki
tıynetlere ki gürûh-ı insândan 'ibâretdir âgâz-ı pend ü nasihat
eyleyüp

Nazım

- (13^a) *Cihân-ı hâkiye meyl eylemek uşaklıktır
Vücûl ile 'ademin beyni bir konaklıktır
Hevây-ı cuslat ile rehrevân-ı bender-i 'ışk
Tarîk-i mâ'siye'le gitmesün bataklıktır*

Receb-i şerifinin on dördüncü⁶⁴ pazartesi⁶⁵ günü idi kim⁶⁶

Nazım

*Gönül sayyâd-ı çeşm-i yâre kim hâtır-nişân oldu
O vâdilerde mürğ-i cân⁶⁷ hümâ-ves lâmekân oldu
Temâşâ ettik 'ankâ gibi kûh-ı Kâf-ı Despotu
Doğancı yaylâsı şehbâz-ı dîne âşiyân oldu*

(Devamı var)

⁶² Şevk ile Ü : şevkle H.

⁶³ Dedi Ü : dedim H.

⁶⁴ On dördüncü Ü : on beşinci H.

⁶⁵ Pazartesi Ü : çeharşenbih H.

⁶⁶ İdi kim Ü : idi ki H.

⁶⁷ Mürğ-i cân Ü : dil-i mürğ H.